

EPILOOG

In september 1936 werd de gulden eindelijk gedeprecieerd en herkreeg Duitsland de vrijheid het *Zusatzausfuhrverfahren* naar eigen inzicht op de Nederlandse markt toe te passen. Binnen de RKSP ontstond nu ook het idee om met de opgaande conjunctuur de landbouwcrisispolitiek af te breken en een industrie-politiek, die nieuwe werkgelegenheid moest brengen, op te zetten.¹ Met liberalen en vrijzinnig-democraten zou dat niet gaan, waardoor het nodig was tot na de verkiezingen te wachten. Colijn wilde een voortzetting van de liberaal-christelijke coalitie, maar behalve uit de RKSP ondervond hij ook in eigen kring oppositie voor die plannen. Schouten voelde op religieuze gronden meer voor de oude christelijke coalitie.² Om Steenberghe, die in de startblokken stond om de zwakke Gelissen te vervangen, voor te zijn en wellicht om een voorshot te nemen op de formatiebesprekingen, greep Colijn terug op de Oslo-gedachte.³ De Oslo-samenwerking was nooit wat geworden, maar ondanks dat populair. Nog steeds kon er weinig binnen Oslo-verband bereikt worden, de economieën waren nog steeds meer concurrerend dan complementair, maar Colijn bond Nederland tot woede van Steenberghe opnieuw vast aan de vrijhandelsgedachte.⁴ Mogelijk beoogde Colijn ook met de Oslo-politiek verkiezingswinst te boeken. In ieder geval moet de grote conferentie van de Oslo-staten in mei 1937 in Den Haag, een conferentie die gelijktijdig met de verkiezingen plaatsvond, hem goed uitgekomen zijn.

Na de verkiezingen kwam er een coalitie van de drie confessionele partijen tot stand, een teleurstelling voor Colijn, maar deze werd wel opnieuw voorzitter van de Ministerraad. De RKSP had heel wat noten op haar zang gehad voor zij opnieuw bereid was met Colijn in zee te gaan, maar van een ander economisch beleid kwam weinig. De economische terugslag die in de tweede helft van 1937 merkbaar werd, maakte het onmogelijk de landbouwpolitiek aan te pakken. Met de industrialisatiepolitiek moest tot na de Tweede Wereldoorlog gewacht worden.

Na het loslaten van de goudwaarde van de gulden deprecieerde deze met ruim 20%. Een nieuwe goudwaarde werd niet vastgesteld en officieel was de gulden vrij om zelf zijn koers te vinden. In feite bepaalde het valuta-egalisatie-fonds dat naar Brits voorbeeld werd ingesteld de koers.⁵ Na de devaluatie nam de export een grote vlucht. In 1937 steeg de export reëel met 21% bij een prijsstijging met 26%. De export naar Groot-Brittannië steeg reëel met 19, die naar België met 16%. Doordat de devaluatie van de gulden ook voor Indië een bevrijding van het juk van de gouden standaard betekende, groeide de export naar dat land reëel met bijna 70%! Minstens zo belangrijk als de groei van de reële export, was de toeneming van de exportprijzen, waardoor winstherstel mogelijk werd.⁶

Niet alleen naar de landen met een convertibele munt, maar ook naar Duitsland nam de export fors toe, reëel met 20%. De depreciatie van de gulden was in principe slecht voor de export van Duitsland naar ons land en omdat de Nederlandse export afhankelijk was van de clearingruimte werd een terugslag gevreesd. Om dit te voorkomen kreeg Duitsland direct na de depreciatie van de gulden het recht het Zusatzausfuhrverfahren in vrijheid toe te passen. Berlijn besloot de export naar de landen die in september 1936 gedevalueerd hadden kost wat het kost overeind te houden en verhoogde de subsidies voor die export met een extra 5% van de exportprijs. Hierdoor kon de invoer uit Duitsland nominaal met 38% toenemen, wat reëel niet erg veel was, maar wel een behoorlijke ruimte in de clearing voor Nederlandse export creëerde.⁷ Aanvankelijk was men nog voorzichtig met het vaststellen van de betalingscontingenten, maar al snel achtte men het mogelijk die fors te vergroten. Vanaf het vierde kwartaal 1937 werd een terugslag merkbaar. In Duitsland werd de economie mede in verband met de Sudeten-crisis steeds krachtiger gestimuleerd, terwijl het grondstoffenverbruik door de krappe deviezensituatie niet naar verhouding mee kon groeien. Leveranciers konden door gebrek aan grondstoffen hun verplichtingen niet nakomen, hetgeen in de export merkbaar werd. De invoer uit Duitsland daalde hierdoor in 1938 nominaal met 8%. De krappere clearingruimte moest Duitsland bovendien voor een groeiend deel aan diensten besteden, waardoor de export er in 1938 reëel met 13% op achteruit ging.⁸

Ook de export naar andere landen daalde. De totale goederenuitvoer ging er reëel met 8,3% op achteruit. In 1938 daalde de invoer in de ons omringende landen en de invoer uit Nederland daalde mee, in Groot-Brittannië iets minder snel, in België iets sneller dan de totale invoer. De uitvoerdaling voor Nederland was een gevolg van de daling van de invoer bij de handelspartners. Nederland had te laat gedevalueerd, te laat Duitsland de vrijheid gegeven het Zusatzausfuhrverfahren toe te passen en kon daardoor slechts profiteren van een staartje van de ople-

ving die al in 1933 begonnen was. Een verdere val van de Franse frank en in 1938 van het pond leidde er bovendien toe dat de concurrentiepositie weer verslechterde. Aanvankelijk had het valuta-egalisatiefonds de gulden gedrukt. Vooral ten opzichte van het nu weer wat overgewaardeerde pond was de gulden aan de lage kant.⁹ De Franse frank maakte een vrije val en was niet meer te stabiliseren. Voor Trip was de grote goudinstroom die een gevolg was van deze monetaire ontwikkelingen, in februari 1938 aanleiding voor een terugkeer naar de gouden standaard te pleiten. Hij kon het niet laten.¹⁰ Nadat ook het pond gedurende 1938 wat was gezakt, moest Steenberghe echter concluderen dat de gulden nu wat overgewaardeerd was. De gulden oriënteerde zich naar de dollar en Steenberghe vond het nodig een pleidooi te houden om die koers te verlaten en het pond te volgen, opdat niet opnieuw de noodzaak zou ontstaan een deflatie-politiek te voeren.¹¹ Opnieuw wist Steenberghe zijn collegae niet te overtuigen, waardoor de gulden enigszins overgewaardeerd bleef. De terugslag in 1938 was in de eerste plaats een gevolg van de mondiale conjunctuurdaling, maar voor zover deze in Nederland verder ging dan elders moet dit niet geweten worden aan de fout te devalueren in 1936, zoals het CBS ons wil doen geloven. Evenmin ging de devaluatie in 1936 niet ver genoeg, zoals Van Zanden beweerde.¹² De krachtige terugslag in 1938 was een gevolg van de verdere depreciaties in de omringende landen en de fout van politiek Den Haag om opnieuw stoer vast te houden aan de gekozen guldenkoers. Bovendien speelde een rol dat er in Duitsland grote problemen voor de exportindustrie ontstonden, waardoor de betalingscontingenten weer beperkt moesten worden.